

KÁLLAI JÁNOS
Globális és lokális terek

GLOBÁLIS TÉRKÉPEZŐ RENDSZEREK: A VILÁG FELTÉRKÉPEZÉSE

A térképészeti alapismeretek a reneszánsz időszakát követően gyökeresen megváltoztak. A XV. század végére Európa, Észak-Afrika és Kelet-Ázsia helyét pontosan mutatták a térképek. Az 1450–60 körül készített korong alakú „Katalán mappa mundi”¹ mai térképeinkhez mérve is helyesen ábrázolta a Földközi-tenger környékét, de az élmény vezérelt gondolkodás a maga konkretizáló erejével jelentős nyomot hagyott a kinyomtatott térképeken. A Vörös-tenger vörös színnel van megrajzolva, a világról készített térképet úgy formálták meg, hogy Jeruzsálem a közepére essen. Kolumbusz felfedezéseit először az 1502 körül készült „Cantion” világtérkép mutatta be, melyen már szerepel az Antillák szigetvilága, valamint Brazília és Florida egyes részei, de ezen a térképen is a Vörös-tenger még vörös színű és Jeruzsálem szintén a térkép központi helyén van feltüntetve. Új földrészek felfedezői által készített térképek fejlődéstörténete azt mutatja, hogy előbb az úgynevezett „portale”-k,² majd a hajósok számára kevésbé jelentős földrajzi tájékozódási pontokat kínáló helyek, majd egyre absztraktabbá váló globális rajzolatok, igazi térképek készültek el.

Hasonló fejlődésmentet látunk a gyermeki térképkészítő tevékenység fejlődésében is. A világról szerzett ismeretek hatására a tájékozódás tartalmi elemei gyarapodnak, mérföldkövek, ösvények, utak, csomópontok, területhatárok köré szerveződik a helyismeret. A tér szerkezetének a város struktúrájának a mentális felépítésére jelentős befolyást gyakorol az adott terület bonyolultsága, ismertsége, továbbá a személyes érzelmi tényezők sokasága. Az összetettség vagy átláthatatlanság, elsősorban a navigációs pontok egymáshoz viszonyított távolságának pontatlan megítélésében mutatkozik meg. A torzulások megjelenési formája az útkereszteződések derékszögesítése, utak kiegyenesítése, égtájak pontatlan meghatározása, valamint a távolságok alábecslése vagy túlbecslése attól függ, hogy a személy milyen helyváltoztató eszközt használ és milyen eseményeket élt át az adott környezetben.³

¹ (Szerk.) Margaret Aston: *Körkép a reneszánszról*. Bp., Magyar Könyvklub, 2003. 153.

² Indulási és érkezési pontok, kikötők rendszere a közbeeső és a tengerparttól távolabb elhelyezkedő szárazföldi területek megrajzolása nélkül.

³ BARBARA TVERSKY: Spatial Schemes in Depictions. In: (Ed.) M. Gattis: *Spatial Schemes and Abstract Thought*. Cambridge, Bradford Book, 2001. 79–112.

A globális tereinkről kialakított térkép tehát nem a valóság tükörképe, hanem a környezetünkről kialakított aktuális tudásunk dokumentációja.

A TÉRÉLMÉNY SZERVEZŐDÉSE

Az ember viselkedésének biológiai és társadalmi meghatározói a térképezés folyamatában összemosódnak. A társadalomkutatók a társadalmi, a biológiával és a medicinával foglalkozó szakemberek a biológiai determinánsokat helyezik az előtérbe. Mindkét csoport képviselői egyetértenek azonban abban, hogy a változó környezeti feltételekhez való adaptív viselkedésen keresztül az ember a hatékony fejlődés és túlélés érdekében megkeresi, megteremti életéhez a megfelelő alapfeltételeket. Tehát nem csak biológiai, hanem az ember tudatos teremtő tevékenységén nyugvó kulturális szelekció is zajlik. A kiválasztás motívumai között nem csak az adott kultúrára jellemző mítoszokat, hiedelmeket, szokásokat találjuk meg, de az ezekbe rejtetten beépülő, a fajokon túlmutató, az állatokra és emberekre általánosan jellemző univerzális szabályokat is.⁴ Kevesebb figyelem fordul azonban a tájékozódás, a rejtőzködés, a félelem, vagy a táj és az élőlény együttlétét megjelenítő összetett magatartásformák összehasonlító elemzésére. A szép táj látványa örömet okoz. Vonzódunk ezekhez a helyekhez. Örömmel leljük az előttünk elterülő mezőt, a végelemlátatlan tengert, a rejtőzködésre alkalmas adó biztonságos öböl, a vihar elől menekvést adó fa, vagy a rejtett, jól védhető zug látványában. Az ember és a táj viszonyának ihletett megjelenítése látható Giorgione *Vihar* című 1508 körül készült képén. Anélkül, hogy közvetlen magyarázatot tudnánk adni az érzéseinkre, azt mondjuk magunkban: „ez egy jó hely”. Miért jó? Miért kellemes ez a hely?

Berlyne⁵ esztétika elméletében a biológiai és a társadalmi dimenziókat együtt kezeli. Megállapítja, hogy a kíváncsiság az esztétikai élmény kiindulópontja. A mesterséges és a természetes környezethez való adaptáció során átélt érzések (az elutasítás, elfogadás, tetszés), a tevékenység biológiai mozzanataival kapcsolódó preferencia, fajokon túlmutató. Foglalatok univerzális, esztétikai természetű.

Appleton⁶ a *Tájélmény* című könyvében kifejti, hogy az állatoknál és az emberekénél hasonlóak az adaptív viselkedés elemek – a környezet felderítése, a menedékhely megtalálása, a menekülő útvonalak fejbentartása, a megfigyelő, ellenőrző vagy kilátó helyek elfoglalása – az alkalmazkodó viselkedés ökológiai szempontból kiemelt, univerzális motivációs forrását jelentik.

⁴ CSÉFALVAY ZOLTÁN: *Térkép a fejünkben*. Bp., Akadémia Kiadó, 1990.

⁵ D. E. BERLYNE: A kollatív változók. In: (Szerk.) Farkas A., Gyebnár, V.: *Vizuális művészetek pszichológiája*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1971. 23–50.

⁶ J. APPLETON: *The experience of landscape*. London, Wiley, 1975.

Emberek vonatkozásában egyes tájelemekhez a környezet fizikai paramétereirez kapcsolódóan esztétikai kategóriákban leírható érzések jelennek meg, annak megfelelően, hogy az észlelő számára a táj kielégíti-e a fentiekben megnevezett biológiai szükségleteit. A tájra tehát részben velünk született válaszaink vannak. Többek között a *kilátás-rejtőzködés* együttesét magába foglaló esztétikai élmény is velünk született észlelési kategóriából eredeztethető. Az elsődleges kilátó helyek különleges jelentőségéről Caspar David Friedrich *Krétaszklák Rügenen* című képe árulkodik. Egy megfigyelő pozícióból eredő kilátás együtt tartalmazza a látkép terjedelmét, a kilátást és annak nyitottságát, a panorámát. Kultúraközi összehasonlító vizsgálatok szerint az esemény fontossága, formai elemei, valamint jelentéshordozó képessége kultúránként más és más,⁷ de esztétikája mégis valamilyen közös biológiai eredetre utal.

A természet törvényeinek, a környezetben történő események felfogásának, a jelentés azonosításának nem csak megértés- és megismerésmódban gondolkodó tudományos formája van, de olyan esztétikai értékelő rendszerrel is rendelkezünk, mely személyes és univerzális is egyben. Ilyen értelemben tehát a környezetünk téri struktúrájával kapcsolatos elsődleges ismeretek a megfelelő kifejező rendszereken keresztül (lásd festészet, építészet, tájformáló művészet) mélyebb megismerésre vezetnek, pontosabban tárják fel a környezet és az ember ősi egységét, mint a természettudományos ismeretek.

SZEMÉLYKÖZPONTÚ ÉS TÁRGYKÖZPONTÚ TÉRKÉPEZŐ RENDSZEREK

Odahaza ránézek a bal karomon lévő órára. Csaknem éjfél. Tizenhat órával ezelőtt megtettem ugyanezt a mozdulatot az előadóteremben. Az óráam ugyanazon a helyen volt akkor és most is, a bal csuklóm felett a karomon. A helymeghatározás komplex viszonyító feltételekre, értelmezési keretekre épül. Egy tárgy lehet egy terem kellős közepén, de ugyanakkor az épület legszélsőbb szárnyában. A tárgy helyének meghatározása tehát paradox módon, nem a tárgy „helyétől”, hanem más tárgyak hozzá viszonyított helyzetétől függ. A helyet meghatározó számos referenciapont közül konvenciók és utalások révén választjuk ki a tárgy helyét meghatározó referenciakeretet. A keretet mindig konvenció által, szokásszerűen használt tárgyak, események csoportja alkotja. Ilyen például az égtájakhoz való viszonyítás, magasabb vagy alacsonyabb építményektől való távolság megjelölése, elválasztó pontok kiemelése, saját testhez viszonyított pozíció megadása (hozzád közel, feletted 5 méterre, a szemed előtt). „A kormányt jobbra 30 fokkal! Különben átmegyünk a másvilágra”. Az idézett példában a naiv fizika, a közoktatás során elsajátított euklideszi geometria mellett, a nem-

⁷ FARKAS ANDRÁS: Az esztétikai preferenciát meghatározó tényezők II. = *Pszichológia* 1998, 3. 261–303.

euklideszi geometria elveire épülő tájékozódási keretek is megmutatkoznak (a világ szerkezetéről létrehozott naiv gyermeki tudás, a létező, majd megszűnő tárgyak világa, a mítoszok, menny az égben, időt legyőző utazás egyik világból a másikba, az égbolt mint sátor a fej felett). Mivel a tárgyak helyének meghatározása az értelmezési keretek kiválasztásán múlik, ezért egy észszerű koordinációs rendszerre van szükség, melyet az éber állapotban észlelt világ egy adott pontjára való utaláskor alkalmaznunk kell. A koordinátarendszer bár közös tudásra épít, mégis bizonyos mértékig szubjektív. A koordinátarendszer pontjai, a tájékozódási pontok, általában emocionális élményekhez kapcsolódó, az emlékezetből könnyen előhívható pontjai a világnak. Ugyanazon a közlekedési útvonalon egy gyermek számára a luftballon árus, az óvodásbusz megállója, és az ablakba kirakott papagáj, egy felnőtt számára az 5-ös busz megállója, a sportszerbolt, az adóhivatal bejárata, és hasonlóak képviselik ugyanannak a térnek a navigációs pontjait.

Mozgás közben, mozgó tárgy helyzetének a megítélése a legbonyolultabb feladatok egyike. Ebben az esetben az élmények köre szerveződő lehorgonyzott koordinációs rendszer hatékonysága elvész, a koordinátarendszer kereteinek kitágítása viszont jelentősen rontja a tájékozódás pontosságát. A komplexebb orientációs feladatok megoldása már a tájékozódás absztraktabb formáját igényli. Ezt az absztraktabb, több szerteágazó funkcióval rendelkező egységet nevezzük *mentális térképnek*. A mentális térkép szervezi a környezet téri struktúrájának pszichológiai reprezentációját.

Az ember tevékenysége és lelki működése, a fizikai lét reális közegének az alkotóeleme. Ahogy egy tárgynak van atomi struktúrája, molekuláris szerkezete, színe, formája, távolsága, azaz helye a különböző tárgyak rendszerében, ugyanúgy ennek a közegnek a részeként, mint komplexebb létezési forma, ezzel a közeggel egybeolvadva léteznek az emberek lelki jelenségei is. Az égnek meredő tűzfal látványa nem csupán perceptuális esemény, hanem egyben fellapozott szabálygyűjtemény is, mely, mint egy bekapcsolva hagyott komputer, szándékunktól függetlenül, a verbálistól eltérő kódban kiírja az egyenesség, a gravitáció, a magasság, a lakóépület, a civilizáció, a védelem fogalmait és alaptörvényeit. Az érthetőség kedvéért mégis vállalkozunk ennek az egységnek a szétdarabolására. A későbbiekben anélkül, hogy filozófiai kérdéseket érintenénk, részletesen tárgyaljuk a kognitív térkép kiemelt pontjait.

A MENTÁLIS TÉRKÉP SZEMÉLYES TARTALMAI

A téri tájékozódás és tanulás folyamata sajátos információegyüttesre épül. A környezet téri tartalmainak megismerése a különböző és sokszor ellentmondásos információt hordozó perceptuális modalitások hatékony integrációján múlik. A „magas” szavunk, nem csak azt fejezi ki, hogy egy tárgy a földtől, pl.: két méter

távolságban van elhelyezve, de azt is, hogy nehezen elérhető. Megjelenik a nyújtózkodás mozdulata, a felfelé nézés, az ágaskodás, előkészület a cselekvésre. A mélység sem csupán metrikus viszonyokat tartalmaz, de mozgásegységet is, mellyel a zuhanást el lehet kerülni. A „mögötte” szavunk mozgósítja a mögénézés mozdulatát és így tovább. A szocializáció későbbi szakaszaiban a tartalmak absztrakt adottságai kerülnek előtérbe.

A téri tájékozódás fejlődésének két különleges jelentőségű időszaka az egy és fél-két éves gyermekeknél a célirányos helyváltoztató mozgás megjelenése, mely inkább személyközpontú, közeli, a lakáson belüli referenciákra épít s főleg útvonaltanulás zajlik, míg hat-hét éves kor körül, az iskolába járás megkezdésének időszakában, a tárgyközpontú, távoli referenciákra építő, az euklideszi geometriát magába foglaló, térkép jellegű ismeretelsajátítás kerül előtérbe. A helyváltoztatás a tér reális kereteinek, a kognitív térkép megalkotásának nélkülözhetetlen kelléke. A személy pillanatnyi pozíciója a kisebb-nagyobb tárgyakhoz mért elhelyezkedés szempontjából mindig viszonylagos. A nézőpont határozza meg azoknak a személyeknek, tárgyaknak a helyét is, amelyek az adott perspektívából nem láthatók. Egy adott szempontból meghatározott környezet mindig tartalmaz potenciális helyeket, ahol lehet valami, ami nem is látható. Közvetlen érzéketlen benyomás nincs ugyan róla, de információ mégis rendelkezésre áll. A sémaszerű megjelenítés magába foglalja ezeket a lehetőségeket. A séma tartalmazza a nem látható tárgyak helyét is. Egy tárgy relatív helyzete tehát ismert lehet, mielőtt még meglátnánk. Az ilyen perceptuális akadályokat is megszüntető kognitív térkép által létrehozott „látvány” jellemzője, hogy perceptuálisan homályos, beválási valószínűsége kisebb, mint az észlelésnek, ezért folyamatos frissítést igényel. Az a személy, akinek nincs hatékony orientációs sémája, elveszett, nem tudja megfelelően mozgósítani a térrel kapcsolatos élmények motoros és vizuális tartalmait, és szorongva fogadja az új helyek felderítését, az új helyzetekkel való találkozást.

A TÉRKÉP MINT SÉMA

A téri tájékozódás alapját adó kognitív térkép nem egy atlasz a fejben, nem topológiai tartalomra utal. A kognitív térkép aktív információkereső és fenntartó séma, amelyben a téri tartalmak képszerű megjelenítése csupán egy a részfunkciók sokasága közül. A kognitív séma egy tapasztalatilag előkészített, aktívan működtetett térképbe ágyazza az események epizódjait. Tartalmazza a tárgyak közti viszonyrendszerek alapeseteit (alatta, felette, mellette), az adott környezetben azonosított állandó helyzetű tárgyak koordinátáinak fenntartását (hagyásfa, templomtorony, buszmegálló), valamint a mozgás várható útvonalát. Előrevetíti a törzs és a fej elmozdulásakor várható egyensúlyokat, a látvány és a mozgás összehangolt sorozatát, a mozgás befejezésének végállapotát, ellenőrzi és kiszá-

mítja az állandó tárgyak koordinátáit. Minden felvett információ tartalmaz a személy aktuális állapotára vonatkozó mozgásos elemeket, mely pozícióváltáshoz igazodva folyamatosan módosítja a tér szerkezetének értelmezési keretét. Ennek következtében a kognitív séma minden pillanatban az észlelőt és az észlelő környezetét egységes egészként regisztrálja. A kognitív térképnek realitás-generáló funkciója van. Az „én” és a „külvilág” a kognitív sémában együtt van jelen.⁸ De mint azt számos klinikai eset bizonyítja a szétválás esetenként, mégis megtörténik.⁹ A kognitív térkép funkciója a környezet és az egyén viszonyát tekintve alapvető jelentőséggel bír, nem csak a városi közlekedésben, ismeretlen terek felderítése során, de kisebb-nagyobb épületek belsejének felfedezésekor is. A hazafelé vezető úton előrevetítjük a következő fordulót, a fák, és a házak egymáshoz viszonyított távolságát.

Nagyvárosi lakosokkal készített interjúk tanúsága szerint¹⁰ a környezetről kialakított térkép az alábbi összetevőkből áll: (a) tájékozódási pontok, (templomtorony, szobor, közlekedési lámpa, cégábrák), melyek alapján a céltól való távolság nagysága előrejelezhető; (b) útvonalak, (átjárók, aszfaltút, járda, autóval vagy gyalogosan járható utak), melyek segítségével a motoros döntésszerveződés felgyorsul, szabad kapacitást hagyva ezzel más jellegű koordináló tevékenységnek; (c) csomópontok (kereszteződések, fordulók, központi terek, több útvonal találkozási pontjai); (d) nagyobb régiók vagy területek, melyeknek kulturálisan vagy geográfiai szempontból kiemelt jelentőségük van (szórakoztató negyed, folyópart, városliget, a Rózsadomb, a Palatinus); (e) határoló vagy elválasztó területek (folyó, gyorsvasút és hasonló). A nagyvárosi közlekedésben használt térkép alkotóelemeit nem a nagyváros struktúrája, hanem a tájékozódásban elkötelezett ember természetes közegében végzett exploratív tapasztalatai alkotják meg.

A téri információ felvételére specializált kognitív rendszer áll rendelkezésre. Ez a téri tájékozódási rendszer az általános téri intelligencia részét képezi. Funkciója tekintetében a figyelem perifériáján állandóan fenntartja a referenciatárgyakkal vagy helyekkel kapcsolatos perceptuális mintázatokat. A globális exploráció mentében csupán ellenőrzi az előrevetített, kitüntetett ingerek jelenlétét, a térkép realitását.

Az empirikus leletek fényében egyetértés mutatkozik abban, hogy a kognitív térkép egy metaforának tekinthető, tartalmában egy kognitív kalauz, mely az elsődleges perceptuális rendszer részeként a reális fizikai struktúrák észlelésére hangolja, illetve állítja be azokat a paramétereket, melyek alapján a személy *saját történetének* meghatározott pontjához tudja kötni az adott helyen történő eseményeket. Alkotórésze az autobiográfiai memóriának is. Alapfunkciója a téri tájé-

⁸ U. NEISSER: *Cognition and reality*. New York, W.H. Freeman Company, 1976.

⁹ KÁLLAI JÁNOS, MOLNÁR PÉTER: A környezetről kialakított kognitív térkép megszerkesztésének hiányosságai agorafóbiás személyeknél. = *Ideggyógyászati Szemle* 1991, 44. 297–302.

¹⁰ K. LYNCH: *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press, 1960.

kozódás. Ebből adódóan nem csak a lokális orientációt segíti, hanem ezzel párhuzamosan kiemelt feladatot lát el az emlékezés során megformált kontextus fenntartásában. A realitáskontroll e megközelítésben nem csupán nyelvi fordulat, hanem egy automatikusan működő, körülírt anatómiai struktúrákhoz köthető idegi hálózat, melyet a kognitív térkép integráló tevékenysége illeszt a kognitív funkciók egészéhez.

Vannak olyan helyek, amelyeken történő események átéléséhez *ott kell lenni*. Televíziós közvetítések, képes hadi tudósítások, turisztikai reklámfilmek, látogatókat csalogató webkamerák azt a látszatot keltik, mintha valóban lenne valami közünk a lefilmezett távoli helyekhez. A Föld az információs csatornák, műholdról készített felvételek, animációs időjárás térképek információáradatának hatására zsugorodik. Itthonról látjuk, amint a lefoglalt római szállodánk bejáratához reggel éppen vendégek érkeznek. Délután, két és fél órás repülőút után mi is belépünk azon a kapun. A térrel és a távolsággal kapcsolatos tapasztalatok forradalma zajlik, a tapasztalatok globalizálódásával párhuzamosan zsugorodik a világ. A lokális térről készült GPS navigációs képek, audiovizuális tudósítások nem tartalmazzák az ételek illatát, a tenger hullámainak folyamatos moráját, az árnyékot adó fa hűvösét, az utcákat végigsöprő, a sivatag felől érkező reggeli szél erejének hatásait. A globális tér, illetve a globális világ a fantázia, a képzelet segítségével próbál a néző szempontjai szerint kiegészülni. A kérdés csupán az, hogy ez a gyarapodás milyen személyes forrásokon nyugszik, vajon az újdonságot nem fedi-e el a mindennapi konvencionális, a helyébe nem költözik-e be valamiféle szkriptek által fenntartott vágyakozás. Tillmann¹¹ *Orientálódás átrendező térben* című írásában kiemeli, hogy a belépésnél több kell ahhoz, hogy egy területen haladva tudjuk is, hogy hol is vagyunk valójában. Szükséges az „ottlét”, a személyességre és a jelenlét tudatos élményére épített tevékenység. Mindezek hiányában Tillmann szavaival élve „deterritorializálódik” a tér, azaz nem nyeri el tartalmi tulajdonságait. Globálissá, megfoghatatlanná, a fantázia által kiszínezetté, bizonyos értelemben ritualizált világgá válik. Ebből a szempontból az új helyek téri tartalmi inkább a síkszerű geometria tulajdonságaival rendelkeznek, fénykép, vagy képeslapszerűek, inkább a fantáziával való kiegészítésre ösztönöznek. A globalizált kép a realitás kereteit nem tartó, a hely háromdimenziós szerkezetével, a való tevékenység kereteivel nem számoló világot mutat. A tér ugyanis nem csupán matematikai absztrakciók által leírt és empirikus eszközökkel bizonyított tény, hanem élmény is egyben, melynek tudatos összetevőit a tudományból meríti, de tartalom tekintetében túlmutat a tankönyvi tételeken.

A térfogalom forradalmi változásokat él át. A digitális információhordozókon keresztül létrehozott virtuális világ, a szakrális és képzeleti világ, a középkor időszakához hasonlóan újra önmaga fantáziái felé fordítja az embert. A befelé

¹¹ TILLMANN J. A.: *Orientálódás átrendező térben*. Utóirat/Post Scriptum, a Magyar Építőművészet melléklete, 2005/6.

forduló ember fontosabbnak tartja eszményeinek világát, beszűkültségében nem adva esélyt a hely törvényének, a territórium varázsának, a természet és az ember közös alkotásának, a tér mentális megformálásának. Globális értékek, érdekek, csáberők és konvencionálisan előkészített gondolati szkriptek hatalmába kerülve tovább zsugorítja globalizálódó világának téri szerkezetét. Megfigyelő szerepet választ, mintegy keretbe foglalva kiemeli a saját környezetének egy részét, hogy elmélyülten megérthesse azt. Ez a távolságtartó beállítódás a háromdimenziós virtuális világot kínáló kultúrában örvénylő erővé válik. A műélvező, a játékos nem tudja kiosztani magának a szerepet. Belesodródik, amikor kívül kellene maradnia, és kívül marad, amikor testestől-lelkestől ott kellene lennie. A tér megsztott világgá válik.

A tér csak személyes élmények hatására tud reális formát ölteni. Befejezésként ennek a személyességnek egy rövid beszámolójával szeretném érzékeltetni azt a pillanatot, amelyben a tér megtestesül, személyes valósággá válik.¹²

„»...nézd! Nézd csak! Látod ott azt a ragyogó csillagot?« A gyerek elmélyülten figyel az égre, egyik kezével kapaszkodik valami fémbe, a vonat ablakának kilincsébe. Teste a KIHAJOLNI VESZÉLYES határán, a magyar-horvát határnál, Barcs előtt, a Drávánál. Egy nagy mezőt szelünk éppen ketté egy robogó vonaton, este nyolc vagy fél kilenc tájban, lélekben már pizsamában, de még jelen lévő apai szigorral, félig-meddig én is a határon, hogy engedjem-e, hogy többet lásson a vonat fölé kanyarodó égből, többet lásson a világból, vagy maradjon a beszűkült tudatú szundikálók sorában, mint mi odabent a meleg kupében, várva az utazás végét, egy pihentető vánkós kényelmét. Morgolódunk a hosszú út miatt, hogy a pára és a hideg bekúszik a résen. Bágyadt cuccainkkal együtt homályosan, szürkén vagy fehéren a neon csekélyke fénye mellett épphogy jelen vagyunk, időnként az álomba átcsusszanunk, vagy valóságérzékünket védve fejben számolgatjuk időnket. Késünk? Tovább szenvedünk? Megmaradt pénzünket becsülgetve matatunk zsebünkben, létezőnk és hallgatunk. A Hold fénye odakint fagyossá teszi a párát, a Drávát szegélyező mezőt, mely maga is fehéres, zátonyos, foltos folyóvá válik. Látsz valamit, majd más formában újra elébed úszik. No lám, az egy bokor. Koronája között a pára szétszakad. A Hold fénye enyhe árnyékokat bocsát a tájra. Az itt-ott felbukkanó fák törzsére simuló fűszálak szárait csupán sejtjük. A távolabbi fák magasról vizsgálják hiányzó törzsüket. Fehér, hideg pára úszik a föld felett. Kati teste átkúszik az ablakon, félig már kint van, szinte úszik a levegőben. Hosszú hajszálai karikás ostor végeként csattognak. A vonat nyitott ablakának szélébe kapaszkodik. Kezével csaknem eléri az eget, és kiabál. »Nézd! Nézd! Ott, ott mintha lyuk lenne az égen. Az a Nap fénye lehet, semmi más, ami áttűz ott az égen. A Nap ott van felettünk éjszaka is! Ott ragyog az égen!« – kiáltja. Visszahúzódik, és beugrik a fülkébe. »Láttad? Lát-

¹² KÁLLAI JÁNOS: *Tér és szorongás*. Bp., Janus/Gondolat Kiadó, 2005.

tad? Látod ott a Napot az égen?» – kérdezi izgatottan. – »De hiszen éjszaka van« – mondom. – »Igen, de a Nap mégis ott van túl az égen.« Majd újra az ablakban terem. Nyolcéves, hosszú haját csapdossa a szél. Fél teste újra kilóg az ablakon, Barcs előtt, hazafelé, kilenc órakor a szombathelyi vonaton. Ismét csak nézi a nagy csillagot. Látod! Túlkiabálva, versenyben a széllal, a vonatcsörömpöléssel, a monoton, kattogó kopogást. Csönd, és tovább figyel. Majd újra a kupéba szökken, s elgondolkodva mellém telepedik. Kinéz újra a csillagra. »Apu, tudod, én most azt érzem, hogy a csillagok között vagyok. Nézem ott azt a nagy csillagot, előttem odakint, de érzem, hogy a Föld másik oldalán alattam egy másik nagy csillag van, s ugyanígy ragyog. Méláz, szemlél és érvel. Mi itt vagyunk a térben. Érted? Mi is itt vagyunk a térben...«

K. K. (1995)